

Kartskiss över Lilla Frösunda då och nu.
 Foto Thomas Eckered

"Garnisonsminnen berättar 6" handlar denna gång om Lilla Frösunda och Signalregementet

Minnessten rest 2002 av Signaltruppernas kamratförening
 Foto Folke Schippel

Lilla Frösunda och Signalregementet *av Per-Olof Westergren*

Herrgården

Nedre Frösunda uppfördes sannolikt omkring 1760 av dåvarande ägaren Johan Georg Wallencreutz. Den lilla nätta herrgården med sina flyglar är karakteristisk för 1700-talets mitt. Att det var Wallencreutz som också lät inreda huvudbyggnaden är ställt utom allt tvivel.

I början av 1800 - talet hörde en rad byggnader till gården som stall, lada med loge, smedja, vagnshus m.m. och som alla låg sydost om gården som omgavs av en lustgård och fruktträdgård. Under denna tid bytte gården ägare ett flertal gånger fram till 1853 då Anders Lundström (gata i nuvarande Frösunda uppkallad efter honom) förvärvade gården. Han var arbetsförman vid Bergianska trädgården som han arrenderade och han anlade Strömparterren vid Norrbro som " promenadplats med plantering". Under hans tid anlades på Frösunda bl.a. försöksodling av fruktträd. Gårdens orangeri som innehöll mullbärsträd, fikonsträd, aloe, myrten och "30 små krukor med diverse växter" var säkert också en mycket kär experimentplats för ägaren. Efter hans död gick gården i arv till hans söner varav en bosatte sig på Lilla Frösunda som gården då kom att kallas ända tills den 1905 såldes till staten för att ingå i Järnafältet. Gården kom senare under åren att användas för olika ändamål där huvudbyggnaden utnyttjades som officers- och underofficersmäss medan flyglarna fick tjäna som expeditioner, förläggningar och bostäder för fast anställda.

Lilla Frösunda herrgård, huvudbyggnaden
Foto Folke Schippel

Fälttelegrafkåren

Vid sekelskiftet användes utomlands ballonger för spanings- och eldledningsändamål och man beslöt att pröva metoderna även i Sverige. Samtidigt uppfann Marconi gnisttelegrafan (radio) som blev starten för radiosambandet. Kungl. Fälttelegrafkåren organiserades 1902 och förlades till Mariebergsområdet på Kungsholmen. Kåren fick uppdraget att pröva och utveckla användningen av såväl ballonger som radioutrustningar. Marieberg var dock ingen lämplig övningsplats och därför började man att utnyttja terrängen vid Lilla Frösunda. En bidragande orsak till detta val var sannolikt att en av eldsjälarna i utveckling av ballongverksamheten var kaptenen K.A.B. Amundson vid kåren som bodde på Stora Frösunda som fadern ägde.

Sommaren 1909 startade ballongverksamheten på Frösunda med delar av kåren. Förläggning för manskapet skedde inledningsvis i tält och herrgården utnyttjades för befälet, expeditioner m.m. 1912 byggdes de första inomhusförläggningen, barack 1, och en matinrättning och året därpå ett stall för ballongavdelningens många hästar. Ballongerna var av två typer, *kulballong* och *drakballong*. Den senare var avsedd för observationstjänst och var "fjättrad" med linor och försedd med en telefonkabel mellan ballongen och marken. Kulballongen hade ingen militär användning utan anskaffades för att lära personalen att flyga "fritt". Detta för att man skulle behärska denna teknik om drakballongen slet sig från linorna.

År 1912 byggdes ett ballonghus, där den gasfyllda ballongen förvarades mellan uppstigningarna. Utbildningen genomfördes varje år på området och ballongavdelningen deltog vid ett flertal fälttjänstövningar där ballongens användning provades och utvärderades. År 1926 överfördes ballongkompaniet till arméartilleriet och tilldelades Smålands artilleriregemente i Jönköping.

FRÖSUNDA 1916. BALLONGEN KLAR FÖR STIGNING.

Foto Teleseum

De första arméförsöken med gnisttelegrafi utfördes på Frösunda 1904. Fasta ballonger användes som antennfästen för att man skulle nå önskade förbindelseavstånd. Försök gjordes med såväl tyska (Telefunken) som engelska (Marconi) radiostationer. Resultaten var lyckade och 1914 anskaffades radiomateriel och ett radiokompani sattes upp. Under denna period etablerade sig Fälttegrafkåren med två kompanier på Frösunda (ballong resp. radio). Stationerna levererades från företaget Svensk Trådlös Telegrafi (SATT). Radion fick efter sitt införande en explosionsartad utveckling genom tillkomsten av elektronrören och 1918 inköptes de första rörsändarna till Frösunda.

På området byggdes en radioverkstad och ett laboratorium där skickliga ingenjörer och yrkesmän arbetade med utveckling av fältradiostationer. Denna verkstad tillgodosåg under mellankrigstiden svenska armén hela behov av radiostationer. Ett exempel på denna verksamhet är *30 W radiostation m/29* med vevgenerator som fick betyget *världens bästa fältradiostation*. Verkstaden brann tyvärr ned till grunden våren 1939 och även laboratoriet förstördes. Mycket värdefull utrustning blev lågornas byte. Man misstänkte sabotage som inte kunde uteslutas eller bevisas. En radioverkstad byggdes snabbt vid Solvalla och ett nytt laboratorium på Frösunda som senare efter tillbyggnad blev en del av Försvarets forskningsanstalt (FOA).

Brevduva. Foto Folke Schippel

Brevduvor hade under lång tid använts som ett sambandsmedel. De användes för att skicka meddelanden till stab, där fast eller rörligt duvslag (bostad för duvor) fanns. En kortfattad rapport skrevs på en tunn blankett, som veks flera gånger, rullades hårt och stoppades i en hylsa av aluminium som fästes kring duvans ben. Duvornas flyghastighet, normalt ca 60 km/tim, och ringa sårbarhet gjorde dem särskilt användbara för rapportering från avlägsna spaningsorgan. En nackdel var att duvorna i regel bara kunde användas under dager och att nederbörd och dimma minskade flygförmågan. Dessutom krävdes omkring en veckas inflygning innan duvan lärt sig hitta tillbaka till ett rörligt duvslag.

Med tiden förlorade, i takt med radions utveckling, brevduvorna i betydelse och verksamheten upphörde 1948.

Fram till 1938 byggdes ytterligare fem manskapsbaracker (II-VI). Dessa bildade *barackfyrekanten* omgärdande en öppen plats med barackerna V och VI som flyglar mot Uppsalavägen. På fältet utmed den gamla infarten byggdes 1928 en långa med övningsförråd.

År 1937 fattades beslut om uppförande av en modern kasernförläggning inom Frösunda samtidigt som det nya truppslaget *Signaltrupperna* organiserades och inflyttning skedde efter hand. Nedanför toppen av Ballongberget sprängdes en hästskoformad avsats ut, där *kanslihuset* byggdes i hästskons tå och de fyra *kompanikasernerna* (1-4) i hästskons sidor. Dessutom byggdes *intendenturförråd*, *signalförråd* och *verkstäder*. Nedanför kasern 3 och 4 byggdes *sjukhus*, *underofficersmäss* och *personalbostäder*. Dessutom uppfördes *gymnastikhus*, *matsalsbyggnad* och *skolbyggnad*. Den gamla 1800-talsträdgården bevarades och herrgården blev *officersmäss*.

Skolhuset, en av tre bevarade byggnader
Foto Folke Schippel

Signalregementet

Kungl. Signalregementet (S 1) blev det nya förbandets namn där huvuddelen från 1942 var på plats på Frösunda och ett kompani (S 1B) fanns i Boden.

Med den nytillförda materielen organiserade regementet sambandsförband mitt under brinnande krig bl.a. avsedda för militärområden, fördelningar, brigader och rikets ledning. Det var en mycket hektisk tid där uppfinningsrikedom och flexibilitet var nödvändiga beståndsdelar för att uppgifterna skulle kunna lösas.

Under de närmaste årtiondena skedde en mycket snabb utveckling inom sambandsområdena tråd, radio och radiolänk och särskilda transmissionsutrustningar som i början medgav *trådtelefoni*, *personsamtal*, *fjärrskrift (telefax)* och *radiotelegrafi (morse)*.

Trådförbindelserna bestod huvudsakligen av tvåledande kabel som

byggdes av hästanspända *kabelkärngrupper* eller *kabelbilgrupper* och senare tillkom också *traktorgrupper*. I slutet av 1940-talet introducerades *tung kabel* med fyra ledare. Denna gav möjlighet att utväxla flera samtal genom att kombinera den med en *bärfrekvensapparat* som gav samtalen skilda frekvenser. Förbindelserna kopplades i ändpunkterna till olika *växlar* som gjorde det möjligt att utnyttja förbindelserna maximalt. Radioteknikens snabba utveckling fortsatte med flera nyutvecklade fältradiostationer såväl bärbara som fordonsburna såsom bussinstallerade *250W*- och *800W stationer* och *25W-kortvågsstation* i personbil. 1952 tillfördes signaltrupperna dåtidens modernaste ultrakortvågsstationer (fordon) *Ra 500* och bärbar *Ra 120* för *radiotelefoni*. Bägge krävde högt belägna stationsplatser vilket innebar montering i terränggående fordon och gjorde det möjligt att erbjuda stabsmedlemmarna *personsamtal*.

Utbildning för användning av televerkets (nuvarande Telia) telefonnät var omfattande och krävde gedigna kunskaper av såväl befäl som trupp. Del av utbildningen genomfördes på televerkets stationer. Nätet användes för att komplettera fältlinjerna framförallt över längre avstånd. På detta sätt sparades både tid och materiel. Ett automatiserat nät för utbildningsändamål innehållande kabelnät och växlar byggdes 1952 i samverkan med televerket upp i den tomma stallbyggnaden.

Försvarets forskningsanstalts (FOA) avdelning för teleteknik, som varit förlagt till området, bedrev under hela perioden intensiv radioforskning i dalen mellan Ballongberget och Befästningskullen. Redan från starten 1942 anordnades en annan station i södra delen av området, nämligen en nybyggd byggnad benämnd *Ekotemplet*. Här bedrevs grundläggande forskning inom området för *radarekon*. Under flera år fortsatte denna verksamhet i samverkan med laboratoriet och FOA.

1957 flyttade regementet till Polacksbacken i Uppsala och kasernerna för Kungl. Upplands regemente som lades ned i samband med förändringar i dåvarande krigsmaktens fredsorganisation.

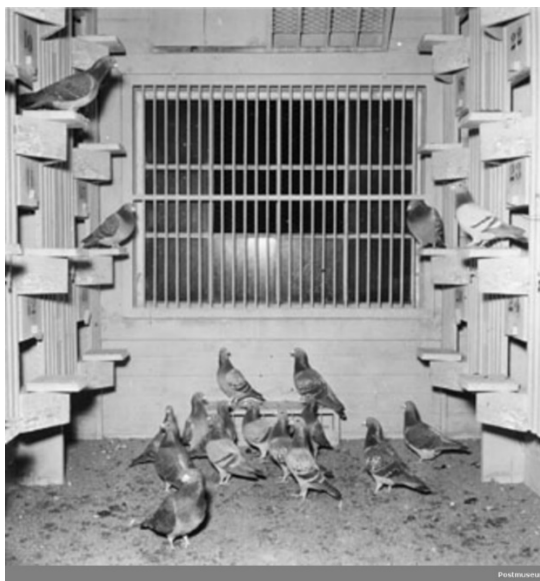
Uniformsknapp m/1751 för bl.a. signaltrupperna

Sammanfattning

En mycket viktig uppgift för Kungl. Fälttelegrafkåren och signaltrupperna var inledningsvis att anskaffa och under hela perioden utveckla erforderlig materiel. Detta arbete att utveckla lednings- och sambandsfunktionen har fortsatt och alltsedan tiden på Frösunda varit truppslaget och dess efterföljares stora och viktiga uppgift. Den snabba utvecklingen på det teletekniska och informationstekniska områdena och det ständigt ökande kraven på ett säkert och väl fungerande samband har varit och är alltså en den stora utmaningen.

Denna har följt förbanden genom åren, från starten på Marieberg, Frösunda, Polacksbacken i Uppsala och idag Enköping. Ett arbete som inspirerat och stimulerat befäl och soldater att under alla år lösa förelagda uppgifter är det sedan mer än ett sekel levande valspråket infört av den legendariske officeren K.A.B. Amundson:

HÄR FINNS INGA OMÖJLIGHETER (NIHIL IMPOSSIBILE EST)

Brevduveslag på Lilla Frösunda.
Foto från Digitalmuseum